

Розділ II. ПРОБЛЕМИ І СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Part II. PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF MODERN CULTURAL PROCESS

УДК 304.4:323.1(477)

СТРАТЕГІЧНИЙ ДИСОНАНС КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: МІЖ БЕЗПЕКОВИМ ЕСЕНЦІАЛІЗМОМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ КОНСТРУКТИВІЗМОМ

Олександр КРАВЧЕНКО – доктор культурології, професор, професор
кафедри філософії, Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, м. Дніпро.
<https://orcid.org/0000-0003-0064-7376>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.51.1066>
kultart@ukr.net

Здійснено критичний аналіз сучасної культурної політики України крізь призму двох ключових документів: Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та «Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року». Виявлено стратегічний дисонанс між двома векторами державного планування: безпековим есенціалізмом, що трактує культуру як сталий ресурс спротиву, та політичним конструктивізмом, спрямованим на соціальне проєктування та виховання громадянської лояльності. Обґрунтовано доцільність застосування постколоніальної оптики як методологічного інструменту для подолання цієї дихотомії, що дозволить інтерпретувати національний спротив як процес відновлення суб'єктності та реальної деколонізації.

Ключові слова: культурна політика, національна ідентичність, національна культура, культурна стратегія, різноманіття, есенціалізм, конструктивізм, постколоніальні дослідження.

Постановка проблеми. Культурна політика України протягом усієї доби незалежності формувалася в умовах складних соціально-політичних трансформацій, змін зовнішньополітичних орієнтирів та тривалої ідеологічної фрустрації. Ключовим викликом для держави та суспільства стало поєднання декількох стратегій, які, з одного боку, відображають суперечливість суспільних запитів та політичної кон'юнктури, а з іншого – відповідають державним інтересам забезпечення суверенітету. Прагнення національного самовизначення зумовили актуалізацію політики формування й зміцнення української ідентичності, проте перспективи інтеграції у європейський культурно-правовий простір передбачають визнання й підтримку культурного різноманіття. Ця концептуальна напруга породжує дилеми, що визначають зміст культурної політики, її методологічні й ідеологічні засади, а також інструменти реалізації. В умовах повномасштабної війни баланс між ідентичністю та різноманіттям набуває стратегічного значення. Зміцнення національної єдності визначає стійкість суспільства, оскільки, як зазначено в урядових документах, «культура стає ключовим інструментом збереження української національної ідентичності... та посилення державної безпеки» [20]. Водночас визначеність європейського політичного вектору зумовлює імплементацію норм щодо забезпечення прав меншин, регіональних культур і різних соціокультурних груп. У цьому контексті аналіз культурної політики стає важливим для розуміння сучасних викликів щодо українського націєтворення та дозволяє актуалізувати деякі його концептуальні складові.

Аналіз останніх досліджень. В українському науковому дискурсі активно обговорюються концепти мультикультуралізму, культурних прав, культурної демократії та громадянської ідентичності, однак як доводять праці О. Валевського [2], О. Волошенюка [3], їхнє використання щодо національних реалій залишається суперечливою. Попри окремі комплексні дослідження національної моделі культурної політики у європейському контексті [6, 10] – стратегічний вимір культурної політики перебуває на теоретичному маргінесі. Новітні розвідки, пов'язані з євроінтеграційним курсом та адаптацією західних адміністративних практик, представлені в працях І. Костири [12], В. Шостака [26], В. Мельника [17], М. Шевченка [25], – лише частково деталізують інституційні виклики, але майже не пропонують концептуальні моделі, придатні для умов війни. Важливими для розуміння трансформацій ідентичності в умовах агресії є дослідження О. Гриценка, у яких він акумулював широкий спектр проблем української культурної політики часі незалежності [6, 7]. Теоретичні аспекти національної ідентичності, розглянуті М. Козловцем [11], а також її постколоніальні інтерпретації М. Рябчуком [21], Т. Гундоровою [9], О. Гнатюк [5], В. Куликом [29] окреслюють важливі рамки для аналізу, проте вони досі недостатньо інтегровані у дослідження культурно-політичних стратегій України. Запропоноване дослідження

спрямоване на критичне переосмислення існуючих підходів і пошук альтернатив, що дозволяють аналізувати культурну політику як стратегічний інструмент модернізації та деколонізації, та спирається на сформульовані мною раніше тези та висновки щодо доцільності урізноманітнення підходів до теоретичного моделювання та модернізації методології аналізу культурної політики [13, 14, 15].

Метою дослідження є виявлення ключових концептів державних стратегій сучасної культурної політики України в контексті співвідношення національної ідентичності та культурного різноманіття. Відповідно задачею є: визначення актуальних методологічних аспектів формування культурної стратегії ідентичності в Україні в умовах війни. Дослідження ґрунтується на принципах критичного аналізу дискурсу та елементах концептуального аналізу, що дозволяє виявити глибинні смисли поняттєвих конструкцій, які визначають зміст сучасної культурної стратегії України. Емпіричною базою аналізу є тексти «Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року» (далі – СРК) [19], Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». (далі – Закон) [17] разом із розробленою на його виконання «Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» (далі – СІ) [18]. Ці документи є не лише програмними планами – вони пропонують певні офіційні наративи нації та ідентичності. Методологічною основою дослідження є критичний дискурс-аналіз та концептуальний аналіз, які поєднують класичні теорії нації з постколоніальною перспективою. Такий підхід дає змогу виявити структурні суперечності державних стратегій і запропонувати напрями їхнього оновлення відповідно до викликів війни та трансформації ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Концептуальний аналіз змісту поняття «національна ідентичність» як ключового для розуміння особливостей стратегування культурної політики передбачає звернення до теоретичних моделей нації. У сучасному науковому дискурсі співіснують декілька конкуруючих парадигм, які пропонують певну логіку аналізу нації та національної ідентичності. Згідно з примордіалістським підходом, яскравим представником якого є Е. Сміт, нація – це «...сукупність людей, що має власну назву, спільну історичну територію, спільні міфи та історичну пам'ять, масову громадянську культуру, спільну економіку та єдині юридичні права й обов'язки» [23; 23]. Відповідно, національна ідентичність проявляється у відчутті приналежності до спільної історії та певного символічного репертуару. У цій парадигмі вона є спадком, долею, а не вибором; вона передається через покоління і потребує захисту від розмивання. У контексті культурної політики це диктує необхідність забезпечення «автентичності» та збереження минулого як джерела легітимності. З протилежних позицій виступають модерністи та конструктивісти. Зокрема Б. Андерсон визначає націю як «уявлену політичну спільноту, яка уявляється як обмежена й суверенна» [1; 22]. Вона формується через специфічні механізми «друкованого капіталізму», освіти та державні практики. Тут ідентичність є результатом переконання або, навіть, віри в існування нації, яке ґрунтується на згоді щодо відповідного наративу. Відповідно культурна політика є інструментом соціального моделювання: вона створює націю через спільний комунікативний простір. У функціональному або інструментальному підході, представленому, наприклад, Е. Геллнером, націю потрактовано як результат індустріалізації, що зумовила стандартизацію культурних форм, масову освіту, нові технології та форми комунікацій. На цій основі формується солідарність і політичний проект нації, спрямований на забезпечення конкурентоспроможності держави [4]. Тобто національна ідентичність майже дорівнює ідеології і є умовою участі в громадському житті. Отже нація може розумітися і як культурна тяглість, і як соціальний конструкт, і як політична воля та ідеологічна програма або її складова [15]. Проте будь-який варіант її існування передбачає наявність суспільної солідарності та культурної самоідентифікації.

Для глибшого розуміння українських стратегій продуктивним є розрізнення есенціалістського та процесуального способів осмислення культурної ідентичності, сформульованих одним із провідних теоретиків Cultural Studies С. Голлом [28]. Згідно з першим, ідентичність виступає як «єдине істинне Я» колективу, приховане під нашаруваннями інших ідентичностей, що їх мають люди зі спільною історією та походженням. Вона відповідає на запитання «ким ми є?» і ґрунтується на спільному історичному досвіді та культурних кодах, які забезпечують стабільні, незмінні й безперервні орієнтири й значення для формування колективної єдності. Це – сама сутність єдності, що лежить під усіма іншими відмінностями. Інший – процесуальний підхід, пропонує розглядати культурну ідентичність як відкриту й динамічну конструкцію, що визнає значущі відмінності та пояснює «ким ми стали». У цьому сенсі культурна ідентичність – це не лише «буття», але й «становлення». Вона належить майбутньому так само, як і минулому, постійно трансформується у взаємодії історії, культури та влади. Обидва підходи знайшли місце у теорії: перший як обґрунтування етнокультурної сутності нації; другий – в осмисленні її як громадянського проекту. Сам С. Голл наголошує: «Ідентичність – це не вже завершене явище, не сутність, яку можна віднайти, а радше процес становлення, завжди перебування у становленні, завжди конструювання в рамках дискурсу» [28; 222-223]. Ця думка є співзвучною з тезою одного з перших

теоретиків нації Е. Ренана: «Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це ясно висловлене бажання продовжувати спільне життя. Існування нації – це щоденний плебісцит, як існування особи – вічне ствердження життя» [20; 111]. Проте, як буде показано далі, українські державні документи використовують есенціалістську та процесуальну логіку одночасно, що призводить до стратегічного дисонансу.

«Стратегія розвитку культури в Україні на період до 2030 року» формується навколо ключової тези: в умовах війни культура перестає бути лише сферою дозвілля і стає «ключовим інструментом збереження української національної ідентичності... та посилення державної безпеки» [19]. Необхідність її розроблення аргументована «...безпрецедентними викликами, серед яких – руйнування культурної інфраструктури, втрата людського капіталу, вимушена міграція та загроза спадщині» [19]. У тексті чітко діагностовано загрозу: російська федерація «...використовує культуру як зброю, здійснюючи політику «культурного стирання, культурного геноциду та апропріації». У відповідь українська держава пропонує модель захисного націоналізму: культура постає як певна сутність, «основа», яку необхідно захистити та зберегти від знищення, і яка є основою консолідації нації. Інтеграція культури й культурної спадщини у систему національної безпеки означає, що нація не лише має пам'ятати свою історію, а використовувати культурні ресурси як стратегічний капітал.

Стратегії розвитку культури дозволяють розглядати національну ідентичність двома способами. З одного боку – це спадкова культурна сутність, закорінена в традиції щодо якої пріоритетними є збереження. У такому вимірі вона є ресурсом, який можна втратити, якщо не забезпечити його фізичне збереження. За цією логікою проглядається примордіалістський образ нації як об'єктивної й усталеної спільноти. Водночас документ містить визнання глибоких внутрішніх трансформацій: «українське суспільство стало більш строкатим, сформувавши нові соціальні групи з різним досвідом та цінностями» (ветерани, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю внаслідок війни тощо) [19]. Їх врахування у тлумаченні нації мало би вплинути на логіку документу, адже радикальна мінливість соціальних ідентичностей за короткий проміжок часу не надто відповідає класичному культурно-історичному підходу.

«Різноманіття» згадується у тексті як європейська цінність, але функціонально воно підпорядковане завданню «згуртування суспільства», що в умовах війни часто читається як вимога гомогенності. Хоча у документі містяться поняття: «локальні культури», «регіональні громади», «культурні індустрії», він не пропонує конкретних механізмів підтримки етнокультурних спільнот або прав культурних меншин, що ставить під сумнів реальну інклюзивність культурної політики. З формальної точки зору, СРК розглядає культуру як ресурс для солідарності, але не надає інструментів забезпечення рівноправної участі. Отже – це стратегія «згуртування через символ», а не через співучасть у культурних процесах, що робить гасло «утвердження національної ідентичності через культуру» риторичним. Відтак виникає концептуальний розрив: з одного боку, визнається, що суспільство змінилося і стало гетерогенним, а з іншого – пропонується відповідати на цей виклик інструментами консолідації навколо «єдиного культурного простору» та «національного продукту». Тобто відповіддю на ускладнення суспільної структури є пропозиція спрощення та уніфікації культурного поля заради безпеки.

Есенціалістська логіка простежується і в запропонованому інструментарії. Значна увага приділяється реєстрації, обліку, цифровізації спадщини. Проте цифровізація, наприклад, розглядається не стільки як інструмент доступу чи креативності, скільки як спосіб створення «цифрового ковчега» для збереження сутності нації у разі фізичного знищення носіїв культури. «Музеефікація» культурних форм ідентичності є характерною ознакою захисної стратегії. Водночас передбачений розвиток культурних інституцій, підготовка професійних кадрів для її забезпечення дозволяють розглядати культуру як динамічну систему, яка потребує модернізації. Тобто культура у контексті Стратегії мислиться не лише формою ідентичності, а й стратегічним ресурсом, що має бути захищений й розвинутий як державний капітал. Це резонує з модерністськими теоріями Геллнера, де культура – не лише спадок, а інструмент мобілізації та організації спільноти.

Складнішу логіку закладають Закон та Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності». Закон чітко визначає два поняття: українська національна ідентичність (ст. 1, п. 17) – «...стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» (данина есенціалізму). Українська громадянська ідентичність (ст. 1, п. 16) – «...стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» (політичний конструктивізм) [17]. Відповідно запропоновано й інструментарій: національно-патріотичне виховання (ст. 9), військово-патріотичне виховання (ст. 10) та громадянську освіту (ст. 11). Тобто нація розуміється як така, що народжується не сама по собі, не є даністю,

а потребує цілеспрямованих зусиль, тобто постає як актуальний політичний проект. Зокрема формування Стратегії пов'язано з необхідністю дати «... відповідь на виклики і загрози, які в сьогоdnішніх умовах здійснюють реальний вплив на формування національної свідомості» [18]. Сама лексика («утвердження», «формування», «виховання») вказує на те, що ідентичність розглядається як динамічний конструкт, над яким треба працювати. Це пряма апеляція до інструментів модерної держави, яка через систему освіти, молодіжні ініціативи, культурні проекти, інформаційні платформи створює лояльного громадянина. Ідентичність тут є результатом свідомих дій, маркерами якої є володіння мовою, знання історії, готовність захищати державу. У СІ громадянин стає українцем не лише за походженням, а через прийняття «суспільно-державних (національних) цінностей». Особливо показовим є ставлення до української мови: Згідно з текстом Стратегії вона фактично є не лише інструментом комунікації або етнічною ознакою, а й «важливим атрибутом громадянської ідентичності», символом нації, інструментом «символічної відмови» від російського впливу, що легітимізує громадянську та національну ідентичність [18]. Наведена у тексті статистика переходу на українську мову в побуті подається як доказ «свідомої ідентифікації». Тобто мова перетворюється на політичний маркер лояльності та приналежності до спільних цінностей.

Якщо СРК визнає строкатість суспільства як факт, то СІ схильна розглядати регіональні відмінності як вразливість, якою скористався ворог. Документ наводить соціологічні дані про те, що у східних та південних регіонах значна частина населення ідентифікувала себе громадянами СРСР або мешканцями регіону, трактується, по-суті, як підґрунтя для сепаратизму. Відповідно, стратегічним завданням стає «подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру» та формування єдиних ціннісних орієнтирів: соборності, самобутності, волі та гідності (ст. 6 Закону). Тобто держава прагне «перереформувати» свідомість громадян, замінивши локальні та пострадянські ідентичності на уніфіковану загальнонаціональну модель, здатну протистояти «ідеологічній концепції «руського мира». Загалом Стратегія ідентичності балансує між культурною спадщиною та сучасними викликами: з одного боку – національні символи й традиції як основа; з іншого – нові громадянські практики. Але у документі не запропоновано глибокого концептуального синтезу: старі символи вживаються поруч із новими громадянськими ідеалами, без чіткого механізму їх поєднання.

Порівняльний аналіз двох стратегій виявляє глибинну концептуальну неузгодженість, що ускладнює реалізацію цілісної державної політики і закладає певні ризики. По-перше, культура розглядається як елемент національної безпеки – це дозволяє мобілізувати її ресурси, але водночас є ризик посилення державного контролю не лише щодо культурних інституцій, а й символічного простору і, як наслідок: політику обмеження громадянських свобод. По-друге, наявне різне розуміння джерел ідентичності. У «Стратегії розвитку культури» ідентичність – це спадок, вона базується на історичній пам'яті, матеріальній та нематеріальній спадщині: ми є українцями, бо у нас є спільна історія і культура, яку треба зберегти. У «Стратегії ідентичності» вона є проектом, що базується на цінностях, громадянській освіті та готовності до спротиву: ми є українцями, бо ми обираємо ними бути і готові за це боротися. Відсутність спільного концептуального фундаменту може призвести до політичної та практичної фрагментації. По-третє, обидва документи пропонують різне ставлення до «Іншого» всередині країни. СРК передбачає інтеграцію нових груп (ветерани, ВПО) через адаптацію культурних послуг та інклюзивність. Тут «інший» – це вразлива група, яка потребує підтримки, натомість СІ розглядає носіїв «інших» ідентичностей (радянської, проросійської, регіональної) об'єктом перевиховання: «Інший» тут – це потенційна загроза безпеці, яку треба нейтралізувати через «розвінчування міфів» та «формування оборонної свідомості». По-четверте, проблематичність трактування різноманіття, яке в обох стратегіях набуває переважно декларативного характеру. Попри посилення на європейські стандарти, його трактування в обох стратегіях залишається підпорядкованим безпековій логіці. У СРК різноманіття визнається, але фокусується на «згуртованості», натомість у СІ різноманіття взагалі часто розглядається крізь призму ризиків суспільного розшарування. Відсутність чіткої політики підтримки етнокультурних спільнот, інституційних механізмів рівності та сталого фінансування створює ризики маргіналізації окремих груп. Отже йдеться про символічну єдність, але без практичного інституційного забезпечення інклюзивності, що дійсно породжує ризики поглиблення суспільної фрагментації. Відтак зазначений у стратегіях дефіцит «цілісної державної політики» для подолання розривів між групами залишається не подоланим. Така формальна інклюзивність не узгоджується з європейськими підходами, де різноманіття визначається крізь призму гарантованих прав і суб'єктності громад, а не лише як об'єкт толерантності. У цьому сенсі різноманіття постає радше дискурсивним маркером, ніж очікуваною практикою, що робить його операційність сумнівною.

Зазначені суперечності засвідчують, що обидві стратегії існують у різних дискурсивних логіках, що не лише ускладнює їхню імплементацію, а й створює методологічну невизначеність для подальшого аналізу культурної політики. Тому нагальною є потреба гармонізувати ключові поняття, визначивши їх у спосіб, що відповідатиме європейським стандартам множинності та правової рівності, забезпечить узгодженість між стратегічними документами й відобразить складні соціокультурні зміни, яких зазнала

Україна в умовах війни. Таке уточнення є не суто термінологічним, а концептуальним завданням, необхідним для формування послідовної й ефективної політики у сфері культури та ідентичностей.

Обидві стратегії діагностують симптоми та загрози – постколоніальні та посттоталітарні деструктивні наслідки, стереотипи та упередження у масовій свідомості, пропаганда держави-агресора, лінгво-, етно- та культуроцид на тимчасово окупованій території тощо. Проте вони пропонують рецепти, які часто залишаються в межах колоніальної логіки (уніфікація, централізація, виховання «правильного» громадянина). Попри загадану у текстах нормативну основу політики деколонізації, постколоніальна оптика не використана. Однак звернення до ідей Е. Саїда [22], Г. Співак [24], Г. Бгабги [27] дозволило б суттєво поглибити розуміння процесів, що відбуваються. У цій логіці національна ідентичність постає не як повернення до «автентичної сутності» (есенціалізм) і не як політична лояльність (громадянський конструктивізм), а як процес відновлення суб'єктності (агентності). Як зазначає М. Рябчук, подолання «постколоніального синдрому» вимагає не лише зміни мови, а зміни ціннісних настанов [21].

Важливим тут є концепт гібридності, розроблений Г. Бгабгою. У державних стратегіях (особливо СІ) гібридність, мовна суміш чи «розмита» ідентичність тавруються як «совєтськість» чи результат ворожої пропаганди. Т. Гундорова показала, що постколоніальний підхід дозволяє працювати з цим як із колективною травмою [9], а не провинною, що змінює тональність політики з обвинувальної («подолання наслідків») на терапевтичну (відновлення гідності). З постколоніального погляду, гібридність є неминучим станом культури, що виходить з імперії [27]. Це «третій простір» (Third Space), де відбувається не лише змішування, а народження нового. Визнання гібридності не як вади, а як перехідної реальності, дозволило б державі будувати діалог із носіями перехідних ідентичностей, а не нав'язувати монолітну модель, яка може викликати відторгнення і, як наслідок, – імітацію (ефект, який Бгаба називає мімікрією). Постколоніальна нація будується не на етнічній чистоті і не на ідеологічній однорідності, а на спільному бажанні позбутися залежності від метрополії.

Крім того, постколоніальний підхід актуалізує питання субалтерності (підлеглості) за Г. Співак [24]. Чи може «субалтерн» (у нашому випадку – житель окупованих територій або носій регіональної ідентичності) «говорити», чи за нього завжди говорить держава? СІ ставить завданням «реінтеграцію населення тимчасово окупованих територій», але, вочевидь, розглядає це населення як пасивний об'єкт впливу пропаганди, який потребує уваги задля його інтеграції. Постколоніальна етика вимагає надання голосу цим групам, визнання їхнього травматичного досвіду як частини спільної національної історії, а не чогось, що треба стерти.

Висновки. Таким чином, культурна політика України щодо ідентичності перебуває у стані стратегічної амбівалентності. Вона балансує між двома концептуальними полюсами: безпековим есенціалізмом («Стратегія розвитку культури»), що передбачає збереження культурного ядра та захист спадщини, розглядаючи ідентичність як даність, яку ворог прагне знищити, та європейським/громадянським конструктивізмом («Стратегія ідентичності»), що передбачає конструювання нової політичної нації інструментами масові комунікації, розтлумачуючи ідентичність як динамічний процес. Ця двоїстість створює ризики для ефективного врядування, адже акцент на безпеці та консолідації містить ризики перетворення «різноманіття» на декларацію, що суперечить євроінтеграційним зобов'язанням України. Водночас знехтувати захистом культури під час війни також неможливо. Розв'язання цієї дилеми можливе шляхом переходу від статичного до процесуального розуміння ідентичності, коли вона розглядається не як те, що ми маємо зберегти, а як те, що ми створюємо щодня. Це дозволить поєднати повагу до спадщини з активною громадянською позицією та інтерпретувати український спротив не як «захист традиції», а як модернізаційний проект деколонізації, в якому є місце для різних культурних та мовних досвідів, об'єднаних спільною метою політичної свободи та самовизначення.

Список використаної літератури

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму; пер. з англ. В. Морозов. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Валевський О. Л. Культурна політика в Україні в умовах економічної та соціальної нестабільності. *Публічне урядування*. 2021. № 1 (26). С. 30–41. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-1\(26\)-30-41](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-1(26)-30-41)
3. Волошенюк О. В. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. *Форум права*. 2019. № 3 (56). С. 6–12. DOI: <https://doi.org/10.32837/14357>
4. Геллнер Е. Нації та націоналізм; пер. з англ. Г. Касьянов. Київ : Таксон, 2003. 300 с.
5. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
6. Гриценко О. А. Культурна політика в Україні : аналітичний огляд / О.А. Гриценко, Г.О. Андрес, І.С. Булкіна та ін.; ред.-упоряд., кер. авт. кол. О.А. Гриценко; Укр. центр культ. дослідж. Київ : УЦКД, 2007. 160 с.
7. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування. Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2019. 256 с.
8. Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ : Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 320 с.

9. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
10. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: *аналіт. доп.* Київ : НІСД, 2012. 64 с.
11. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
12. Костири І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 384–387.
13. Кравченко О. В. Культурна політика України в парадигмах сучасності: теоретико-методологічні аспекти культурологічної інтерпретації: монографія. Харків : ХДАК, 2011. 287 с.
14. Кравченко О. В. Від культурної політики до політики культури. *Сучасна культурологія: доба культурно-історичних зламів*: колект. монографія / за ред. Ю. С. Сабадаш. Київ : Маріуп. держ. ун-т, 2025. Ч. 1. С. 121–151.
15. Кравченко О. В. Націоналізм, мультикультуралізм, культурне різноманіття: політичні стратегії національної ідентифікації. *Традиційна культура в умовах глобалізації*: матеріали наук.-практ. конф. (20–21 черв., 2025 р.). Харків, 2025. С. 126–131.
16. Мельник І. В. Механізми формування державної культурної політики: зарубіжний досвід. *Вчені зап. ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 65–69. DOI: doi.org/10.32838/2523-4803/72-2-11
17. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
18. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1322-2023-%D0%BF>.
19. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80>.
20. Ренан Е. Що таке нація? Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 105–119.
21. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ : К.І.С., 2011. 249 с.
22. Саїд Е. Орієнталізм; пер. з англ. В. Шовкун. Київ : Основи, 2001. 511 с.
23. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Пер. з англ. М. Климчук, Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр, 2006. 320 с.
24. Співак Г. Ч. Чи може підпорядковане промовляти? *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 714–718.
25. Шевченко В. Концептуальні засади сучасної культурної політики України: пошук стратегічних орієнтирів. *Культурологічна думка*. 2021. № 19. С. 34–42. DOI: doi.org/10.31866/2410-1915.19.2021.235900
26. Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. *Вісник НАКККиМ*. 2023. № 1. С. 81–86. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277645>
27. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994. 285 p.
28. Hall S. *Cultural Identity and Diaspora. Identity: Community, Culture, Difference* / Ed. by J. Rutherford. London: Lawrence & Wishart, 1990. P. 222–237.
29. Kulyk V. National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*, 2024. 71(4). P. 296-308. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>

References

1. Anderson B. *Uviavlennia spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia u poshyrennia natsionalizmu*; per. z anhli. V. Morozov. Kyiv : Krytyka, 2001. 272 s.
2. Valevskyi O. L. *Kulturna polityka v Ukraini v umovakh ekonomnoi ta sotsialnoi nestabilnosti. Publichne uriaduvannia*. 2021. № 1 (26). S. 30–41. DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-1> (26)-30-41
3. Volosheniuk O. V. *Perevahy i nedoliky polityky multykulturalizmu. Forum prava*. 2019. № 3 (56). S. 6–12. DOI: doi.org/10.32837/14357
4. Gellner E. *Natsii ta natsionalizm*; per. z anhli. H. Kasianov. Kyiv : Takson, 2003. 300 s.
5. Hnatiuk O. *Proshchannia z imperiieiu. Ukrainski dyskusii pro identychnist*. Kyiv : Krytyka, 2005. 528 s.
6. Hrytsenko O.A. *Kulturna polityka v Ukraini : analitychnyi ohliad* / O.A. Hrytsenko, H.O. Andres, I.S. Bulkina ta in.; red.-uporiad., ker. avt. kol. O.A. Hrytsenko; Ukr. tsentr kult. doslidzh. Kyiv : UTsKD, 2007. 160 s.
7. Hrytsenko O. *Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretychne osmyslennia ta praktychne formuvannia*. Kyiv : Instytut kulturolohiï NAM Ukrainy, 2019. 256 s.
8. Hrytsenko O. *Dekomunizatsiia v Ukraini yak derzhavna polityka i yak sotsiokulturne yavyshe*. Kyiv : Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzh. im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2019. 320 s.
9. Hunderova T. *Tranzhytna kultura. Symptomy postkolonialnoi travmy: staty ta esei*. Kyiv : Hrani-T, 2013. 548 s.
10. Zdiuruk S. I., Lytvynenko O. M., Rozumna O. P. *Kulturna polityka Ukrainy: natsionalna model u yevropeiskomu konteksti: analit. dop.* Kyiv : NISD, 2012. 64 s.
11. Kozlovets M. A. *Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii: monohrafiia*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. 558 s.
12. Kostyria I. O. *Kulturna polityka Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. Hileia: naukovyi visnyk*. 2018. № 131. S. 384–387.

13. Kravchenko O. V. *Kulturna polityka Ukrainy v paradyhmakh suchasnosti: teoretyko-metodolohichni aspekty kulturolohichnoi interpretatsii: monohrafiia*. Kharkiv : KhDAK, 2011. 287 s.
14. Kravchenko O. V. Vid kulturnoi polityky do polityky kultury. *Suchasna kulturolohiia: doba kulturno-istorychnykh zlamiv*: kolekt. monohrafiia / za red. Yu. S. Sabadash. Kyiv: Mariup. derzh. un-t, 2025. Ch. 1. S. 121–151.
15. Kravchenko O. V. Natsionalizm, multykulturalizm, kulturne riznomanittia: politychni stratehii natsionalnoi identyfikatsii. *Tradytziina kultura v umovakh hlobalizatsii: materialy nauk.-prakt. konf.* (20–21 chervnia 2025 roku). Kharkiv, 2025. S. 126–131.
16. Melnyk I. V. Mekhanizmy formuvannia derzhavnoi kulturnoi polityky: *zarubizhnyi dosvid. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta administruvannia*. 2022. T. 33 (72), № 2. S. 65–69. DOI: doi.org/10.32838/2523-4803/72-2-11
17. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
18. Pro skhvalennia Stratehii utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023-2025 rokakh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 2023 r. № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1322-2023-%D0%BF>
19. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku kultury v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025-2027 rokakh: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 bereznia 2025 r. № 293-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80>
20. Renan E. Shcho take natsiia? Natsionalizm: Antolohiia / Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv : Smoloskyp, 2000. S. 105–119.
21. Riabchuk M. Postkolonialnyi syndrom. Sposterezhennia. Kyiv : K.I.S., 2011. 249 s.
22. Said E. Oriientalizm; per. z anhl. V. Shovkun. Kyiv : Osnovy, 2001. 511 s.
23. Smit E. Natsii ta natsionalizm u hlobalnu epokhu / Per. z anhl. M. Klymchuk, T. Tsymbal. Kyiv : Nika-Tsentr, 2006. 320 s.
24. Spivak G. Ch. Chy mozhe pidporiadkovane promovliaty? *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky KhKh st.* / Za red. M. Zubrytskoi. Lviv : Litopys, 2001. S. 714–718.
25. Shevchenko V. Kontseptualni zasady suchasnoi kulturnoi polityky Ukrainy: poshuk stratehichnykh oriientyriv. *Kulturolohichna dumka*. 2021. № 19. S. 34–42. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1915.19.2021.235900>
26. Shostak V. M. Kulturna polityka Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu: vidpovidnist zmistu i perspektyvy realizatsii. *Visnyk NAKKKiM*. 2023. № 1. S. 81–86. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277645>.
27. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. London and NY : Routledge. 1994. 285 p.
28. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart. 1990. P. 222–237.
29. Kulyk V. National Identity in Time of War: Ukraine after the Russian Aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*, 2024. 71(4). P. 296-308. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>

UDC 304.4:323.1(477)

STRATEGIC DISSONANCE OF UKRAINE'S CULTURAL POLICY : BETWEEN SECURITY ESSENTIALISM AND EUROPEAN CONSTRUCTIVISM

Oleksandr KRAVCHENKO – Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor at the Department of Philosophy, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

This study analyses the key concepts underpinning Ukraine's contemporary state cultural policy, focusing on the interplay between national identity and cultural diversity. Its aim is to outline methodological foundations for shaping an identity strategy aligned with European diversity principles. The empirical basis comprises the *Culture Development Strategy of Ukraine until 2030* and the *Strategy for the Affirmation of Ukrainian National and Civic Identity until 2030*.

Methodology. The study applies critical discourse analysis and conceptual analysis, combining classical theories of nationhood with a postcolonial perspective. This approach enables the identification of conceptual frameworks through which the strategies interpret culture, identity, and diversity, as well as the detection of structural contradictions that limit the coherence of state cultural policy under wartime conditions.

Results. The analysis demonstrates that the two strategies operate within divergent discursive logics. The cultural development strategy relies on security-oriented essentialism, framing culture mainly as a tool for heritage preservation and national resilience. In contrast, the identity strategy is rooted in political constructivism, treating identity as a dynamic product of deliberate institutional modelling. These differing perspectives create a conceptual gap regarding diversity, community agency, and the representation of the «Other». Consequently, Ukraine's cultural policy displays strategic ambivalence: an excessive emphasis on security risks reducing diversity to a merely declarative value, yet neglecting the protective role of culture in wartime remains impossible.

Novelty. The study argues for transitioning from a static to a processual understanding of identity and demonstrates the analytical value of a postcolonial lens for interpreting Ukrainian nation-building during war and decolonisation.

Practical significance. The findings may contribute to the harmonisation of cultural policy documents, the development of inclusive mechanisms for supporting diversity, and the design of coherent state programmes in culture and identity policy.

Key words: cultural policy, national identity, national culture, cultural strategy, diversity, essentialism, constructivism, postcolonial studies.

Стаття отримана 2.05.2025

Стаття прийнята 10.06.2025

Стаття опублікована 22.12.2025